

UOT: 81.23

AİDƏ İSMAYİLOVA

AZƏRBAYCAN VƏ İNGİLİS DİLLƏRİNDƏ MÜRƏKKƏB LEKSİK VAHİDLƏRİN
LİŊVOKULTUROLOJİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

XÜLASƏ

Dil yalnız qrammatik qaydalardan ibarət deyil. O, mədəniyyət və həyat tərzimizi nəsildən-nəsilə ötürən amildir. Dilin əsas vahidi olan söz təfəkkürümüzdəki anlayışların dilimizdəki əksidir. Əgər həyatımızda əşya və anlayışlar varsa, deməli, söz də var. Bu sözlər isə yalnız səs yığımı deyil. Dil daşıyıcısı olan xalqın mədəniyyətini, adət-ənənəsini dildə əks etdirən konstruksiyadır. Söz mədəniyyətlə sıx bağlıdır. Azərbaycan və ingilis dilindəki sintaktik üsulla yaranmış mürəkkəb sözlər eyni dil qanunlarına və konstruksiyaya malik olsalar da, onların semantikasında fərqli nüanslar mövcuddurki, bunlar da ingilis və Azərbaycan xalqlarının fərqli dünyagörüşünə, adət və ənənəyə malik olmasından irəli gəlir.

Məqalənin yazılmasında müxtəlif elmi mənbələrdən istifadə olunub.

Açar sözlər: mürəkkəb, linqvokulturologiya, leksik vahid, ingilis dili, Azərbaycan dili

Dil yalnız qrammatik qaydaların cəmi yox, mədəniyyətlərin, adət-ənənə və etnoqrafiyanın nəsildən- nəsle ötürən vacib bir amildir. Xalqların həyat təzi, mədəni-mənəvi dəyərləri yalnız dil vasitəsilə ötürülür. Dilin müxtəlif vahidləri mövcuddur ki, bunlardan ən əsası və önəmlisi sözdür. Çünki dilin daha böyük vahidləri olan cümlə və mətn də məhz söz-leksik vahid əsasında var olur. Təfəkkürümüzdəki anlayışların və konseptlərin dildə təzahürü olan söz bir növ mədəniyyətin materialıdır. Əgər təfəkkürümüzdə anlayış, konsept varsa, demək ki, söz də var. İnsan oğlu danışmağa başladıqdan, dillə ünsiyyət qurmağa başladığından bəri dil amili cəmiyyətin mədəni inkişafında böyük əhəmiyyət kəsb etmişdir. Dil və mədəniyyətin qovuşduğundan yaranan linqvokulturologiya yeni elm sahələrindən olsa da dil və mədəniyyətin qarşılıqlı əlaqəsi həmişə mövcud olmuşdur. Dil və mədəniyyət vəhdətdə olaraq xalqın inkişaf prosesini həmişə özündə əks etdirmişdir.

Linqvokulturologiya söz zamanlar meydana çıxan elm sahələrindən olsa da, dilçiliyin əsas sahələrindən birinə çevrilmişdir. Bunun əsas səbəbi linqvokulturologiyanın mədəniyyətin göstəricisi olub, kodlaşmış informasiyanı nəsildən-nəsilə ötürmə bacarığının olmasındadır. Dil və mədəniyyətin vəhdətdindən ibarət olan bu elm sahəsi milli və mədəni dəyərlərin dildə əksini araşdırır. Linqvokulturologiyaya dair araşdırmalarla XX əsrin ikinci yarısından etibarən rus dilçilərinin əsərlərində rastlaşırıq. Linqvokulturologiya etnolinqvistika ilə bağlı olub, dil və etnos, dil və mədəniyyət problemlərini öyrənir.

Linqvokulturologiya dil vahidləri içərisində ən çox frazeoloji vahidlər əsasında araşdırılsa da, son zamanlar linqvokulturoloji tədqiqatlar demək olar ki, bütün dil vahidlərinin araşdırılmasına tətbiq olunur. Xüsusilə, sintaktik üsulla yaranmış leksik vahidlərdə linqvokulturoloji amillər daha açıq-aydın təzahür edir. Sintaktik üsulla hər iki dildə mürəkkəb dil vahidləri olan mürəkkəb sözlər yaranır. Mürəkkəb sözlər müxtəlif leksik vahidlərin birləşməsindən yaranır. Müxtəlif semantikalı sözlər birləşərək yeni anlamlı dil vahidini yaradır. Yeni yaranan dil vahidləri birbaşa dil daşıyıcılarının milli-mədəni xüsusiyyətlərini əks etdirir.

Linqvokulturologiyanın dilçilik elm sahəsi kimi formalaşması tarixi XX əsrin son rübünə aiddir. Linqvokulturologiya termininin əsasında “dil və mədəniyyət” sözləri dayanır. Linqvokulturologiya dil və kulturanın (mədəniyyət) birləşməsindən əmələ gəlmişdir.

Mədəniyyət cəmiyyətin hər bir fərdinin az və ya çox dərəcədə əldə etdiyi bilik və vərdislərin, ictimai və istehsalat həyatının, savad və təbiyyəsinin, mənəvi-əxlaqi fəaliyyətinin təcəssümüdür.

Dilçilik elminin gənc sahələrindən olan linqvokulturologiyanın inkişafında rus dilçisi V.A.Maslovanın böyük rolu olmuşdur. V.A.Maslova linqvokulturologiyaya belə tərif verir: “linqvokulturologiya linqvistikanın bir sahəsi kimi linqvistikanın və kulturologiyanın qovşağında yaranmışdır, həmçinin humanitar fənn kimi canlı milli dilə çevrilmiş maddi və mənəvi bir mədəniyyətdir. Linqvokulturologiya

bir integrativ bilik sahəsidir və o, özündə kulturologiyanın, dilçiliyin, etnolinqvistikanın və mədəni antropologiyanın araşdırmalarının nəticələrini cəmləyir. Linqvistika ilə kulturologiyanın, yəni dillə mədəniyyətin qarşılıqlı əlaqələrini izah edir və linqvokulturologiya dili mədəniyyətin fenomeni kimi öyrənir” [Мацлова: 2001, s.8].

Bəzi mənbələrdə “kültür və mədəniyyət” terminlərinin semantikaları fərqli götürülür. Z.Göyalpın “kültür milli olduğu halda, mədəniyyət uluslararasıdır” – beynəlmiləldir. Kultur yalnız bir millətin din, əxlaq, hüquq, ağıl, estetik, dil, iqtisadiyyat və texnika anlayışlarının uyumlu – ahəngdar bir bütünüdür. Mədəniyyət isə eyni inkişaf səviyyəsində olan bir çox millətlərin toplumsal ictimai həyatlarının ortaq bir bütünüdür [Göyalp: 1991, s.5].

İki elmin qovuşuğunda yaranmış linqvokulturologiya müstəqil elm sahəsi kimi dil və mədəniyyəti dil və cəmiyyətin inkişaf qanunauyğunluqlarını nəzərə alaraq tədqiq edir.

Azərbaycan dilçiliyində linqvokulturologiya bir elm sahəsi kimi son illərdə araşdırılmağa başlamışdır. Bu sahə Azərbaycan dilçiliyində çox gənc bölmə sayılır. Linqvokulturologiya mədəniyyətin dildə inikasını öyrənən bir sahə olub dil vahidlərindən istifadə edərək mədəniyyət hadisələrini öyrənir. Linqvokulturologiya xalqın tarixi və sinxron, həm də diaxron dilçiliklə bağlıdır. Linqvokulturologiyanın obyektı və predmeti də dil və mədəniyyətin əlaqəsidir. Linqvokulturologiya mədəniyyəti yaradan xalqın dili ilə onun mədəniyyəti arasındakı əlaqəni, bağı öyrənir. Yalnız təfəkkürdə, şüurda var olan dildə özünü tapa bilir. Linqvokulturologiya xalqın psixologiyası ilə də bağlıdır. “dil və təfəkkür bir-birindən qidalanır. Linqvokulturologiya insan təfəkkürü ilə də sıx bağlıdır. Təfəkkür sözü ərəb sözü olub fikir deməkdir. İnsanın fikrindəkilər nitq vasitəsilə reallaşır. A.Bünyatova yazır: “Dil və mədəniyyət qarşılıqlı münasibətinin mürəkkəb və çox aspektliliyi, onların insanlar arasında ünsiyyət prosesində qarşılıqlı əlaqəsi, münasibəti və təsiri yeni, bir-başə mədəniyyətin tədqiqi ilə bağlı olan kompleks şəkilli elmi sahənin – linqvokulturologiyanın yaranmasına gətirir” [Bünyatova: 2018, 274].

Linqvokulturologiyanın məqsədi konseptlərin dil vahidlərində necə təcəssüm olunması-

nı, mədəniyyəti qorumasını və yayılmasını öyrənir.

Nitqimizdəki sözlər təfəkkürümüzdəki fikirlərin ifadəsidir. Xalqın dilindəki leksik vahidlər onun təfəkkür tərzini, inkişaf səviyyəsi ilə sıx əlaqəlidir. Sintaktik üsulla yaranmış mürəkkəb leksik vahidlər ingilis və Azərbaycan xalqlarının birbaşə təfəkkürlərinin nəticəsidir. İngilis və Azərbaycan dilindəki mürəkkəb leksik vahidləri əgər linqvokulturoloji aspektdən araşdırırıqsa, ilk növbədə dil vahidinin mənsub olduğu xalqın tarixini, dilini, psixologiyasını, etnoqrafiyasını, mifologiyasını, adət-ənənəsini, dini dünyagörüşünü öyrənməliyik. Bu mənada dil və mədəniyyəti bir-birindən ayrı şəkildə tədqiq etmək uğurlu nəticə vermir. Millətin milli-mədəni kodları dildə təcəssüm edir. Tədqiqatların əksəriyyətində linqvokulturoloji araşdırmanın predmeti kimi frazeoloji birləşmələr götürülsə də, sintaktik yolla yaranmış leksik vahidlər də linqvokulturoloji araşdırmalara dəyərli faktlar verir. Hər bir xalqın dilindəki mürəkkəb sözlər millətin sırf şəkildə öz milli-mədəni dəyərlərini əks etdirir. Linqvokulturologiya ilk növbədə milli-mentalitetlə sıx bağlıdır. “Məhz dil insan şüuru və əqlinin koqnitiv (konseptual) strukturları barədə məlumatların mənbəyidir” [Курьякова: 1994, s.19].

Linqvokulturologiya konseptlərlə bağlı bir dilçilik sahəsidir. Anlayış və düşüncənin zehində mücərrəd və ümumi təsviri olan konseptlər linqvokulturoloji dil vahidlərində əks olunur. Hər iki dildəki sintaktik üsulla yaranmış leksik vahidlərin linqvokulturoloji aspektlərini araşdırarkən burada müxtəlif linqvokulturoloji konseptlərin var olduğunu görürük. İngilis və Azərbaycan dillərində olan mürəkkəb leksik vahidlərdə vətən, dünya, sevgi, məhəbbət, ağıl və düşüncə, yaxşılıq, pislik, ailə, insan, ölüm, zaman, qonaq, dost, düşmən, xeyir, şər və s. konseptlər əks olunur. İnsanın anlayışlar sistemi geniş olduğu qədər dilimizdəki konseptlər də sayca çox və rəngarəngdir. İngilis və Azərbaycan dillərindəki konseptlərin sayı xalqların həyat tərzini, təfəkkürü qədər genişdir. İngilis dilində bəzən elə mürəkkəb sözlərə rast gəlinir ki, onlar Azərbaycan mentaliteti, dünyagörüşü üçün yad sayılır. Məsələn, blood-money “qatilə verilən pul”. Dilimizdə bu anlamı qarşılayan ifadə yoxdur. Və yaxud froth-blower “həmişə pivəxanaya gələn” semantikasını daşıyan ifadə.

“Linqvokulturologiyada dil insan yaddaşında konseptlərin əsas baza anlayışlarını formalaşdıran fenomen kimi nəzərdən keçirilir. Konsept vasitəsilə söz dünyanın dil mənzərəsinə daxil olaraq, digər leksik elementlərlə qarşılıqlı əlaqəyə girir. Dünyanın dil mənzərəsinin təsvirində konseptlər şəxsi təcrübələri, mədəniyyət və mentaliteti özündə əks etdirən mərkəzi kateqoriya kimi çıxış edirlər. Hər bir dil dünyanı özünəməxsus üsullarla konseptləşdirir” [Gözəlova :2019, s.2].

Bütün xalqlar, millətlər dünyanı eyni cürə dərk etmirlər. Dil mədəniyyət elementlərini özündə qoruyub hidz edir. Konseptlər mədəniyyət elementi olub linqvokulturoloji konseptlərdir. Linqvokulturoloji konseptlər dil, yaddaş və mədəniyyətin kompleks təhlilinə yönəlmiş mental xüsusiyyətli element olub müəyyən dəyərlilik dərəcəsinə malik olur. Linqvokulturoloji konseptlərin fərdi və ya kollektiv yaddaşda mövcud olaraq strukturuna obrazlı elementlər də daxil olur.

Etnomədəni mənsubiyyət linqvokonseptlərin əsas əlamətlərindən sayılır. Məsələn, ingilis dilində elə mürəkkəb leksik vahidlər var ki, onlar sırf şəkildə İngiltərənin ictimai-siyasi həyatı və ingilis həyatı ilə bağlıdır. Məsələn, cross-bench “ingilis parlamentində müstəqil deputatlar üçün skamya”; cross-bencher “ingilis parlamentinin müstəqil deputatı”; dog-show “it sərgisi”; bench-show “heyvan nümayişi”; black-face “zənci müğənni, zənci rolunda oynayan aktyor (amerkanizm); pavement-artist “səkidə şəkil çəkən adam” və s. Küçə rəssamlığı və yaxud heyvanların sərgisi ənənəsi bizim mentalitet və dünyagörüşünə nisbətən yad olub. Və yaxud zəncilərlə bağlı mürəkkəb quruluşlu ifadələrə təbii ki, Azərbaycan dilində rast gəlinməyəcək. Konseptlərin ümumi səciyyəvi xüsusiyyətləri ilə yanaşı unikal milli xüsusiyyətləri də mövcud olur. Müxtəlif milli mədəniyyətlərdə eyniadlı konseptlər özünəməxsus xüsusiyyətlərə malik olur. Bu tip unikal elementlər yalnız bir mədəniyyətə aid olduğu üçün konseptlərin milli xüsusiyyətlərini qabardır. V.İ.Karasikin yazır: “Hər hansı bir mədəniyyətdə müəyyən bir konseptin yoxluğu çox nadir hallarda baş verir, həmin konsepti səciyyələndirən birsözlü ifadələrin olması faktı isə daha çox rastlanan haldır [Карасик: 2005, s.112].

Sintaktik üsul son nəticədə mürəkkəb quruluşdan sadələşməyə doğru gedən bir prosesdir. Bu dil prosesi sözlərin fonetik qarışmasına, başqa sözlə, müstəqil fonetik tərkibinin itirilməsinə doğru gedir. Dilin hansısa dövründə mürəkkəb olan bir söz illər sonra sadələşib sadə söz hesab edilir.

Azərbaycan dili materiallarını araşdırarkən görürük ki, burada morfoloji üsul sintaktik üsulla müqayisədə daha məhsuldardır. Əlbəttə, bu hal Azərbaycan dilinin aqlütinativ dil olmasından irəli gəlir. Sintaktik üsulla söz yaradıcılığı morfoloji üsulla müqayisədə məhsuldar və çoxşaxəli deyildir. İngilis dilinin lüğət tərkibində isə sintaktik yolla söz yaradıcılığı daha daha məhsuldar və qabarıq şəkildə təzahür edir.

Azərbaycan və ingilis dilindəki linqvokulturoloji mahiyyət daşıyan mürəkkəb leksik vahidləri araşdırarkən bu tip dil vahidlərini təxmini şəkildə bu cür təsnif edə bilərik:

1. Dini zəmində olan linqvokulturoloji mürəkkəb leksik vahidlər: Bildiyimiz kimi, ingilislər və azərbaycanlılar fərqli dinlərə qulluq edirlər. Təbii ki, bu zaman onların dilində sintaktik üsulla yaranmış leksik vahidlərin dini-linqvokulturoloji xüsusiyyətləri də fərqli olacaqdır. Məsələn, christmas-box “Milad bayramı üçün hədiyyələr qoyulmuş qutu”; christianlike “xristian kimi”; christmas-day “Milad bayramının birinci günü (25 dekabr)”; Christmas-eve “Milad bayramı ərəfəsi (24 dekabr)”; Christmas-tide “Milad bayramı günləri” (24 dekabrdan 6 yanvara qədər olan müddət); Christmas-tree “Milad bayramı yolkası”; Churh-goer “dindar”; churchman “kilse xadimi, dindar”; church-robber “kilsə oğrusu”; church –ward “kilsə gözetçisi”; church-warden “kilsə başçısı”; church-wardenship “kilsə- başçısının vəzifəsi”; churchyard “qəbirstan”; crack-rope “dar ağacından asılmış adam”; cross-bearer “xaç gəzdirən” və s. İngilis dilindəki sintaktik üsulla yaranmış mürəkkəb leksik vahidlər tabesizlik əlaqəsi ilə bağlanıb defislə və ya bitişik yazılırlar.

2. Kulinariya ilə bağlı mürəkkəb linqvokulturoloji leksik vahidlər: Araşdırma apardığımız hər iki dildə bu tipli ifadələr çoxluq təşkil edir. Təbii ki, uzaq coğtafi ərazilərdə yerləşən ingilis və azərbaycanlıların mətbəx mədəniyyətlərində də fərqli nüansalar çox olacaqdır. Hər iki mətbəx fərqli xüsusiyyətlərə malik olduğu üçün bu mətbəxi ifadə edən leksik vahidlər də fərqli

linqvokulturoloji amilləri özündə hifz edib qoruyacaqdır. Nümunələrə nəzər saldıqda bunun aydın şəkildə şahidi oluruq. Məsələn, ale-barrel “pivə çəlləyi”; ale-brewer “pivəbişirən”; ale-house “pivəxana”; ale-tap “pivə çəlləyinin kranı”; ale-wife “pivəxana sahibəsi”, barley-broth-b’rk “arpa pivesi”; barley-wine “çox bərk pivə”; beer-money “pivə pulu” və s. Azərbaycan dilindən fərqli olaraq ingilis dilində spirtli içkilərlə bağlı mürəkkəb leksik vahidlər çoxluq təşkil edir. Təbii ki, bu ingilislərin dini görüşlərindən və tarixən xristian olmalarından və xristianların da spirtli içkilər qəbul etmələrindən irəli gəlir. İngilis dilində kulinariyaya dair elə mürəkkəb konstruksiyalı leksik vahidlər var ki, bu ifadələr Azərbaycan xalqı üçün tam yad anlayışlardır. Çünki bizim dünyagörüşümüzdə, adət-ənənəmizə, həyat tərzimizə zidd konseptlərdir. Məsələn, game-pie “ov ətindən hazırlanmış piroq”; ginger-beer “zəncəfilli pivə”, brown bread “ələnmiş undan bişirilən çörək qarğıdalı unu qatılmış buğda və ya covdar unundan bişirilmiş çörək”. Bu çörək İngiltərə üçün, ingilis mətbəxinə xasdır və orada bişirilir. O cümlədən Azərbaycan dilində də mətbəx mədəniyyəti ilə bağlı olan sintaktik yolla yaranmış bir çox leksik vahid var ki, ingilis mətbəxində biz onlara rast gəlmirik. Məsələn, sacşəkili “sacabən-zər,sac nazikliyində”, sacayaq, sacayağı “açıq havada xörək və s. bişirmək üçün üstünə qazan qoyulan üçayaqlı dəmir çənbər”, saciçi “sacın içində bişirilən ət qovurması”. Almurad babanın bişirdiyi bu saciçi mənə o vaxta qədər yemiş olduğum bişmişlərin hamısından ləzzətli idi. (İ. Əfəndiyev); şəkərçörəyi “şəkər, yağ, un və s. bişirilən qoğal növü”; taskababı “ağzı kip örtülən ikiqulplu qazança”; tavakababı “ayrıca tavada bişirilən kiçik küftə və yumurtadan ibarət xörək”; döymədoşmə “içərisinə döyülmüş ət qoyulmuş, yaxud qarası ət qiyməsi olan plov”; qırmabadam “badam, fındıqvə ya qoz ləpəsindən hazırlanan halva növü”; qənddoğrayan “qənd doğramaq üçün kəlbətin”; qaraqovurma “yalnız ətdən ibarət olan qovurma növü” və s. İngilis dilindəki maraqlı mürəkkəb sözlərdən biri də ash-cake ifadəsidir ki, semantikasi “küldə bişirilən kömbə” deməkdir. Bu ifadəyə “külçə” şəklində Azərbaycan dilində də rast gəlirik. “Külçə” leksik vahidinin mənşəyi “kül” sözündən gəlir. Etimologiyası “küldə bişən külçə, şirin çörək”dir. Dinindən, irqindən, hansı

coğrafi ərazidə yaşamasından asılı olmayaraq bütün insanlar, o cümlədən azərbaycanlılar və ingilislərin ilk çörəkbişirmə vərdisləri demək olar ki, eyni olmuşdur. Ocaqda, küldə bişirildiyi üçün hər iki dildə bu kimi çörək adları meydana gəlmişdir.

3. Adət-ənənə, etnoqrafiya ilə bağlı mürəkkəb leksik vahidlər: Adət-ənənə ilə bağlı mürəkkəb leksemlər daha çox linqvokulturoloji tədqiqinə ehtiyac duyulan dil vahidləridir. Toy, bayram, yas mərasimlərinin adları ingilis və Azərbaycan xalqlarının tarixinin dərin qatlarında özünə yer almış adətləri, inancları özündə əks etdirir. İngilislər və Azərbaycanlılar hər ikisi adət-ənənəyə konservativ yanaşan xalqlar olmuşlar. Qərbi Avropa xalqları arasında adətlərə ən çox sadıqlıq nümayiş elətdirən xalq da ingilislərdir. Azərbaycan dilində adət-ənənə ilə bağlı maraqlı mürəkkəb leksik vahidlər arasından bunları nümunə göstərmək olar. Məsələn, paltarkəsdi “nişanlı qız üçün paltarlıq gətirmək və paltar biçmək mərasimi”; xınaqoyma/xına-yaxdı “toydan qabaq ərə gedən qızın başına, əl-ayağına xına qoyma mərasimi”; Kiçikbəyimi tay-tuşları ilə bərabər gəlin hamamına apardılar sonra qaşalma və xınaqoyma oldu. (Y.V.Çəmən-zəminli); aynatutan “köhnə məişətdə gəlin gedərkən onun qabağında ayna aparən şəxs” və s.

İ. Qurbanova Azərbaycan dilinin dialekt və şivələrində xalqın etnoqrafiyasını əks etdirən linqvokulturoloji mürəkkəb leksik vahidlərə bu nümunələri göstərmişdir ki, bunlar da çox maraqlı faktlardır. Məsələn, toybəyi, toybabası, üzgözüncəyi, peyğəmbəritoy, elçiplov, duağqapdı, üzəçixdı və s. Bu mürəkkəb leksik vahidlərin və onların komponentlərini təşkil edən leksemlərin hər birisinin müstəqil linqvokulturoloji tədqiqatə ehtiyacı vardır. “Dil və mədəniyyət insanın dünyagörüşünü ifadə ifadə edən dərrakə formalarıdır və bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə mövcuddur. Hər bir dil milli mentalitetin spesifik cəhətlərini özündə əks etdirir. Hər bir dil özünəməxsus bir dünya yaradır. Qeyd edək ki qohumluq terminləri bu spesifik dünyaya xüsusi kolorit verir” [Qurbanova: 2014, s.123]. Azərbaycan dilində mürəkkəb leksik vahidlərin bir hissəsi linqvokulturoloji mahiyyət daşıyan qohumluq terminləridir. Məsələn, ağabacı “böyük qardaş, dayı və başqa qohumların arvadlarına hörmət üçün verilən ad; ağadadaş “kiçik qardaşların böyük qardaşa yaxud keçmişdə gə-

linlərin böyük qayınlarına hörmət üçün verdikləri ad"; balabibi "kiçik bibiyə verilən ad" və s.

İngilis və Azərbaycan dillərində elə linqvokulturoloji mürəkkəb dil vahidləri vardır ki, onların ifadə etdiyi mənalar hər iki dildə eyni olur. Məsələn, Azərbaycan dilində sağdış-solduş ifadəsi vardır ki, tam şəkildə etnoqlinqvistik ifadə olub linqvokulturoloji mahiyyət daşıyır. İngilisi dilində isə ona uyğun olaraq bridesmaid "gəlinin rəfiqəsi" ifadəsi işlənir ki, hər iki ifadə adət-ənənə ilə bağlı olub mürəkkəb linqvokulturoloji vahidlərdir.

Bəzi linqvokulturoloji mürəkkəb leksik vahidlər əşya adları ilə bağlıdır. Azərbaycan dilində belə əşya adları çoxluq təşkil edir. "Gerçəkliyin hər bir hissəsi dil təfəkküründə əşya və onun əlaməti şəklində təzahür edir. Əşya və onun əlaməti qarşılıqlı surətdə bağlıdır. Əşya əsas, əlamət isə ondan asılıdır. Əşya tək, onun əlamətləri isə sonsuzdur" [Юрченко: 2010, s.69]. Məhz bu əlamətlər sisteminə görə hər iki dildə əşyalar fərqlənir. Azərbaycan dilində mü-

rəkkəb strukturlu elə leksik vahidlər-əşya adları işlənir ki, ingilislərin onun haqqında heç bir anlayışı yoxdur, və yaxud əksini. Məsələn, aftafaləyən "aftafa və ləyəndən ibarət yuyunma ləvazimatı"; sinəbənd "qadınların sinələrinə taxdıqları zinət əşyası"; nazbalışı "içində təmizlənməmiş quş tükü olan balıq". Onun qara, qıvrım və qalın saçları nazbalınca sərilmişdir (S.Rəhimov); badambuta "badamnaxışlı, badam gülləri olan parça" və s.

Araşdırmamızdan belə nəticəyə gəlirik ki, müxtəlif sistemli dillər olan ingilis və Azərbaycan dillərində sintaktik yolla yaranmış mürəkkəb leksik vahidlər yalnız müəyyən qrammatik modelə malik dil vahidləri deyil. Bu tip ifadələr eyni zamanda dil və mədəniyyətin vəhdətini öz semantikalarında hiç edirlər. Məhz bu baxımdan linqvokulturoloji mahiyyət daşıyan mürəkkəb sözləri araşdırmaq eyni zamanda hər iki xalqın etnoqrafiyasını, adət-ənənəsini və dünya-görüşünü öyrənməkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Маслова В. А., Лингвокультурология, «Академия», Москва, 2001, 208с.
2. Göyalp Z., Türkçülüynün əsasları, Bakı, Maarif, 1991, 175 s.
3. Кубрякова Е.С. Начальные этапы становления когнитивизма: лингвистика – психология – когнитивная наука // Вопросы языкознания, 1994. №-с.18-27
4. Bünyatova A. (2018). Linqvokulturologiya və mədəniyyətlərarası ünsiyyət // Dilçilik İnstitutunun əsərləri, №2, s. 271-277 s.271
5. Gözəlova N. Linqvokulturologiyanın nəzəri əsasları: ümumi baxış <http://dergikaradenizsempozyum.com/tr/sempozyum-arsivi/arsiv/20-3-uluslararası-dergi-karadeniz-sosyal-bilimler-sempozyumu-19-21-kasim-2019-baku-azerbaycan/205-li-nqvokulturologi-yanin-n-z-ri-saslari-umumi-baxis>
6. Карасик В. И., Введение в когнитивную лингвистику. Кемерово: 2005, стр.220
7. Qurbanova İ. Azərbaycan dili dialekt və şivələrinin etnoqlinqvistik təhlili. Bakı: Bilik, 2014 - 239 s.
8. Юрченко В.С. Философия языка и философия языкознания Москва: Наука, 2010, 347 с.

Aida ISMAYILOVA

LINGUOCULTURAL FEATURES OF COMPLEX LEXICAL UNITS IN AZERBAIJANI AND ENGLISH LANGUAGES

SUMMARY

Language is not just about grammar rules. It is a factor that transmits our culture and way of life from generation to generation. The word, which is the basic unit of language, is the reflection in our language of the concepts in our thinking. If there are things and concepts in our lives, then there are words. These words are not just a collection of sounds. It is a construction that reflects the culture and traditions of the people who speak the language. The word is closely related to culture. Although syntactically compound words in Azerbaijani and English have the same language rules and construction, there are different nuances in their semantics, which are due to the fact that the English and Azerbaijani peoples have different worldviews, customs and traditions.

Various scientific sources were used in writing the article.

Key words: complex, linguoculturology, lexical unit, English, Azerbaijani

**ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СЛОЖНЫХ ЛЕКСИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В
АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ****РЕЗЮМЕ**

Язык – это не только грамматика. Это фактор, который передает нашу культуру и образ жизни из поколения в поколение. Слово, являющееся базовой единицей языка, является отражением в нашем языке концепций нашего мышления. Если в нашей жизни есть вещи и концепции, значит, есть слова. Эти слова – не просто набор звуков. Это сооружение, отражающее культуру и традиции людей, говорящих на этом языке. Слово тесно связано с культурой. Хотя синтаксически сложные слова в азербайджанском и английском языках имеют одинаковые языковые правила и конструкции, в их семантике есть разные нюансы, которые связаны с тем, что у английского и азербайджанского народов разные мировоззрения, обычаи и традиции.

При написании статьи использовались различные научные источники.

Ключевые слова: комплекс, лингвокультурология, лексическая единица, английский язык, азербайджанский язык.